

Nr 38.

Ankom till Riksdagens kansli den 25 april 1910 kl. 7 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, angående en inom kammaren väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående sådan planläggning af statens och kommunernas arbeten, att vid uppkommande allmän-nare arbetslöshet största möjliga antal arbetare må kunna beredas arbete.

Uti en inom Andra kammaren väckt motion, nr 195, har herr *E. Blomberg* m. fl. hemställt, att Riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t låter utreda, huruvida och på hvad sätt statens och kommunernas arbeten må utföras enligt sådan plan, att arbete kan beredas största möjliga antal arbetare under tider och perioder, då den privata företagsamheten inskränkes och till följd däraf större arbetslöshet uppstår, samt vidtaga de åtgärder, hvartill utredningen gifver anledning, och i den mån Riksdagens medverkan därtill kräfves, därom förelägga densamma förslag.

Såsom stöd för sin framställning har motionären anført följande:

»I en förut inom Andra kammaren vid innevarande riksdag väckt motion har hemställts om att Riksdagen måtte med hänsyn till den stora arbetslöshet, som råder, och däraf följande nød omedelbart ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 5 miljoner kronor i och för lån åt kommuner för igångsättande af allmänna arbeten för sysselsättande af arbetslösa arbetare. Den motionen tager sikte på det för närvarande

rådande arbetslöshetstillståndet, och hvad däri yrkas syftar till att *omedelbart* skaffa hjälp åt dem, som *nu* lida under arbetslösheten. Men arbetslöshetsförhållandena mana äfven till något annat.

Det borde nämligen vara samhällets plikt att så långt dess förmåga sträcker sig *förebygga* oförskylld arbetslöshet, ej allenast vidtaga en och annan åtgärd när nöden står för dörren, som, hur nödvändig den än är, dock aldrig kan uppväga det målmedvetna och planmässiga arbetet för bekämpande af den arbetslöshet, som uppstår genom de återkommande kriserna. Enhvar känner ju till, hurusom genom den moderna storindustrien arbetslösheten blifvit en allmän företeelse, särskild svårartad och omfattande under så kallade dåliga konjunkturer, hvilka numera regelbundet efterträda de goda konjunkturerna. Med nuvarande samhällsordning är arbetslösheten omöjlig att afskaffa, men den kan till viss grad förebyggas och mildras.

För detta finnas hufvudsakligen tre medel: allmän och välordnad arbetsförmedling, arbetslöshetsförsäkring och anskaffning af arbete genom det allmännas försorg.

Arbetsförmedlingen har sedan några år vunnit insteg i vårt land och synes befinna sig i en löftesrik utveckling, och det är att önska, att denna utveckling må blifva än kraftigare samt att en hela landet omfattande, opartiskt ledd arbetsförmedling allt mera blir en verklighet.

Hvad arbetslöshetsförsäkring beträffar, så har en från föregående riksdagar därom af herr Wavrinsky m. fl. väckt motion vid innevarande riksdag förnyats, och med hänsyn till frågans oerhörda vikt är det att hoppas, att hvad däri föreslagits af Riksdagen bifalles.

Men dessa båda medel för arbetslöshetens bekämpande böra kompletteras med ett tredje: ett planmässigt ordnande af det allmännas arbeten med hänsyn till att arbete därigenom kan beredas åt största möjliga antal arbetare under tider, då den privata företagsamheten håller sig tillbaka och till följd däraf större arbetslöshet skulle uppstå.

Flerstädes i utlandet har man vidtagit omfattande åtgärder i detta syfte. I Tyskland exempelvis erkände Bismarck för öfver 40 år sedan »att när nöden det kräfver är det allmänna skyldigt att skaffa folk arbeten» och i konsekvens härmed ha flera tyska städer, såsom Posen, Hildesheim, Braunschweig, Mannheim, Essen, Frankfurt am Main, Erfurt, Darmstadt, Stuttgart m. fl. äfven inrättat sin kommunalpolitik och ordnat sin verksamhet så, att de utföra stora arbeten just under den tid, då arbetarna blifva sysslösa från privatdriften. Det är ej blott byggnads-, hamn- och gröfre arbeten som utföras, utan vissa städer ha

äfven öppnat t. ex. skräddare- och skomakareverkstäder, renskrifningsbyråer o. s. v.

I England, där man nu är i färd med omfattande sociala lagstiftningsåtgärder på hithörande område, söker man äfven så långt möjligt är reglera det allmännas arbeten efter konjunkturerna. I handelsminister Churchills förslag ingick bland annat, att de nyupprättade arbetsbörserna skola möjligast noga *reglera förhållandena på arbetsmarknaden*, framför allt i fråga om tillgång och efterfrågan på arbete.

I Finland, där dock arbetslösheten ej varit så omfattande, beslöt landtdagen vintern 1908 bland annat, »att statens arbeten skulle mera än hittills varit fallet sålunda fördelas på skilda år och årstider, att arbetslösheten genom dem ej skulle ökas, utan tvärtom minskas». Vidare att för dessa arbeten skulle erläggas å orten vid motsvarande arbeten för tiden bruklig lön samt att »när kommun i större skala föranstaltar nödiga, ändamålsenligt anordnade arbeten för lindrande af nöd, som framkallats af arbetslöshet, härför understöd af statsmedel måtte beviljas».

Socialdemokraterna i landtdagen hade ett längre gående förslag, som ej bifölls.

I vårt land äro som bekant några planmässigt ordnade åtgärder i syfte att ordna det allmännas arbete så, att därigenom under kristider och arbetslöshetsperioder kan beredas sysselsättning åt oförskyllt arbetslösa arbetare, ej vidtagna. Och dock torde det vara obestriddigt, att staten och kommunerna dels ha skyldighet härtill och dels ej oväsentliga fördelar däraf. Ej heller torde det kunna bestridas, att staten och kommunerna ha stora möjligheter att inverka på dessa förhållanden. De offentliga arbetena, allt hvad stat och kommuner dels själfva utföra på olika områden och dels låta utföra och beställa, intaga ett så pass betydande rum i landets arbetsmarknad, att det ingalunda saknar betydelse, utan det inverkar tvärtom i hög grad på denna marknad, hur staten och kommunerna leda sina arbeten. Om möjligheterna från det allmännas sida härutinnan utnyttjas med klokhet och förutseende, kunna därigenom de förluster i stor utsträckning undvikas, hvilka samhället lider därigenom att många medborgares arbetskraft lämnas obegagnad under kortare eller längre arbetslöshetsperioder.

Då man ju af erfarenhet vet, att det ekonomiska lifvet företer en böljegång, med omväxlande goda och dåliga tider samt att tillgången på arbetare under goda ofta är knapp, medan arbetslösheten under dåliga ständigt växer, så bör man naturligtvis inrätta statens och kommunernas hushållning därefter. I goda tider, då prisen på allting drif-

vas upp, bör det allmänna, utan att därför åsidosätta hvad som är alldeles nödvändigt att utföra, i görligaste mån begränsa sådana företag, som lägga beslag på talrika arbetskrafter, men när man ser nedgången börja, den forcerade privata företagsamheten mattas och arbetslösheten inträder, då är tiden att igångsätta stora offentliga företag som under föregående år planerats. Utan särskilda kostnader bör samhället, genom att dess arbeten och beställningar sålunda utföras med vaken blick för arbetsmarknadens växlingar, kunna i viss mån förebygga och lindra arbetslöshetens fasor.

Det torde vara klart, att med detta ej afses s. k. nödhjälpsarbeten, hvilka aldrig kunna ordnas fullt rationellt och därför alltid blifva nödfallsutvägar. Nej, normalt på förhand beräknade och planerade arbeten, där det betalas vanliga löner. Det ligger nämligen i samhällets intresse, att lefnadsstandarden för arbetarna i nedgångstider icke sjunker — genom dess sjunkande minskas ännu mer köpkraften hos den stora massan — och att spekulera i låga löner är för samhället själft oklokt och det allmänna ovärdigt.

En berömvärd och i berörda hänsyn målmedveten ekonomisk politik synes ej ha förts hitintills af de offentliga institutioner, som äro stora arbetsgifvare. Docenten Emil Sommarin skrifver i sin nyligen utkomna skrift om arbetslöshet och arbetslöshetsförsäkring därom bland annat:

»Under senast förflutna uppgångsperiod ha många svenska städer kappats om att bygga — och somliga synas nu, då krisen kommit, ha gjort ifrån sig så pass, att inga större företag föreligga, eller ock hindras man att taga itu med sådana af hänsyn till den genom tidigare slösaktighet försvårade krediten. Ja, den offentliga hushållningens naturliga principer med afseende på den offentliga företagsamhetens fördelning på goda och dåliga tider lämnas i så hög grad därhän, att man inskränker sig med anledning af krisen, afskedar arbetare och förvärrar arbetslösheten. Sådant vittnar mer än något om samhällelig misshushållning.»

Genom ett motsatt och mera förnuftigt system i det allmännas ekonomiska politik och allt mer som såväl statens som kommunernas ekonomiska verksamhet utvidgas, bör resultatet som sagdt kunna blifva, att arbetslöshetens onda inskränkes. Första kammarens första tillfälliga utskott uttalade också förra året i sitt utlåtande angående arbetslöshetsförsäkring, att »man såvidt möjligt bör söka genom planmässigare bedrifvande af statens och kommunernas arbeten reglera arbetstillgången i riket».

Väl är det sant, att under nuvarande samhällsförhållanden staten och kommunerna ej genom en sådan reglering förmå helt afskaffa arbetslösheten. Ej heller lyckas detta genom arbetsförmedling. Anordningar måste sålunda *äfven* vidtagas för att genom arbetslöshetsunderstöd lindra nöden för de oförskyldt arbetslösa, som ej kunna beredas arbetstillfällen. Men därom såväl som om åtgärder för att nu *omedelbart* förhjälpa en del arbetslösa till arbete föreligga som nämnts andra motioner.

Hvad med denna motion åsyftas är åtgärder, som för framtiden kunna i görligaste mån förminska arbetslösheten genom en planmässig, ekonomisk politik från statens och kommunernas sida.»

Den af motionären gjorda framställningen finner utskottet vara *Utskottets yttrande.* värd synnerligt beaktande. Det vore ej blott med tanke på att förekomma arbetslösheten, utan äfven med hänsyn till näringslivets behof af en lugnt fortskridande produktion angeläget, om det allmänna kunde så reglera sin företagsamhet, att konkurrens om arbetskraft och materiel ej i samma omfattning, som f. n., bedrefves från dess sida, när en högkonjunktur är rådande, utan att stat och kommun i stället begagnade sig af tider med sjunkande priser och inskränkt produktion för att utföra sina större företag och därigenom bilda en önskvärd motvikt till den inträdda depressionen. Genom en sådan förutseende och målmedveten ekonomisk politik skulle den offentliga hushållningen ej endast gagna näringslivet i landet och sysselsätta eljes arbetslösa med nödvändigt produktivt arbete, utan äfven bereda sig själf fördelen af att utföra sina större anläggningar under tider, då priserna äro låga.

En dylik reglering af statens och kommunernas företagsamhet med hänsyn till den enligt erfarenhet återkommande växlingen mellan goda och dåliga tider är emellertid ytterst svår att åstadkomma. Den förutsätter en ingående kännedom om de ekonomiska krisernas förlopp och en viss grad af möjlighet att kunna bedöma, när förändringar uti det ekonomiska läget inträffa. Därför erfordras särskilda anordningar för ett planmässigt fördröjande eller påskyndande af sådana företag, som staten och kommunerna under alla förhållanden förr eller senare ämna utföra.

För att kunna på ett praktiskt sätt lösa den föreliggande frågan gäller det således först att utreda, huruvida man på ett någorlunda tillförlitligt sätt kan beräkna depressionstidens annalkande. Detta erbjuder emellertid betydliga svårigheter. Men däraf bör man, enligt utskottets *Beräkande af konjunkturväxlingar.*

mening, icke afskräckas. Det måste nämligen anses vara ett af den ekonomiska politikens viktigaste uppgifter att komma till klarhet öfver krisproblemet och träffa åtgärder för att förekomma en inbrytande lågkonjunkturs härjningar. Det samhälleliga välståndet skulle i hög grad främjas därigenom. De sista årens erfarenhet torde för öfrigt tillfullo ha ådagalagt, hur angeläget det är att begagna hvarje möjlighet att i tid förbereda samhället på lågkonjunkturen, när den goda tiden synes vika.

För att bedöma, när en kris kan väntas, bör man äga *kännetecken*, som varsla därom. Dessa ge sig likväl ej af sig själfva. Dem kan man vinna insikt om först efter systematiskt studium af de företeelser, som äga samband med kriserna: såsom den allmänna prisnivån, särskildt med hänsyn till för industrien erforderliga råvaror; varuomsättningens storlek; penningröntans variationer, och bildandet af fast kapital m. m. Uti den ekonomiska litteraturen har man sedan länge ägnat dessa förhållanden ingående uppmärksamhet, men det första försök, som verkstälts i syfte att för den praktiska politiken begagna vetenskapens rön i detta afseende, torde vara franska regeringens åtgärd att midt under den senaste krisen (den 3 april 1908) tillsätta en särskild kommission med uppgift »att vidtaga åtgärder med anledning af den rådande krisen och undersöka de symptom, som i allmänhet åtfölja de ekonomiska kriserna samt föreslå lämpliga åtgärder för att förekomma den af dem föranledda arbetslösheten genom att tillkännagifva, när de offentliga myndigheternas ordinarie arbeten för detta ändamål böra påskyndas eller fördröjas».

Kommittén, som tillsattes på arbetsministerns, Viviani, initiativ och erhållit en permanent karaktär, består af framstående ekonomer, politici och statsämbetsmän. Dess verksamhet förbereddes med ett synnerligen värdefullt arbete, som år 1907 utfördes af la Direction du Contrôle Commercial des Chemins de fer.

Direktionen uttalade sig till en början om möjligheten att förutbestämma konjunkturväxlingar och yttrar därom: »Tack vare den nationalekonomiska vetenskapens framsteg har man numera uppgifter till buds, med hvilka man tillräckligt säkert kan bedöma det ekonomiska läget i landet. Folkens ekonomiska företagsamhet fortskrider ej på ett regelbundet sätt år efter år, utan synes följa en rytmisk rörelses växlingar med periodiskt stigande och fallande intensitet. Tider af ifrig verksamhet följas af stagnation. Genom grafiska bilder kan denna böljande rörelse framställas, och vet man ungefär uti hvilken period, man befinner

sig, är det möjligt förutse, om näringsverksamheten kommer att ökas eller minskas».

I detta syfte behöfver man emellertid, enligt direktionens mening, en stor mängd uppgifter af olika slag, ty endast genom öfverensstämmelsen mellan de resultat, man erhåller af dem, kan ett omdöme vinnas om den ekonomiska situationens beskaffenhet. Ej endast bankernas rapporter utan äfven prisernas förändringar och handelsomsättningen kunna ge goda antydningar. Liksom de meteorologiska institutionerna visat sig nyttiga för det praktiska lifvet genom sina publicerade observationer, så skulle det äfven kunna lyckas att med begagnande af alla de kännetecken, som utmärka konjunkturväxlingar, framställa en »barometer», som ger tillförlitliga utslag öfver deras uppträdande.

På grundval af direktionens arbete har den förutnämnda permanenta kommissionen utgifvit ett första betänkande (3 sept. 1909), som är af stort intresse för behandlingen af den föreliggande motionen. Utskottet vill därför i korthet referera det väsentliga af dess innehåll.

Kommittén erinrar till en början om krisernas periodicitet — de ha under senare tid inträffat åren 1857, 1864, 1873, 1881—82, 1890—91, 1900 och 1907 — samt söker utröna hvilka omständigheter, det varit, som säkrast tillkännagifvit deras ankomst. För detta ändamål gör kommittén först en utredning angående möjligheten att ur de privata bankernas ställning draga några vägledande slutsatser, men den fann snart att fullt tillförlitligt material endast kunde vinnas från *franska riksbanken* »la Banque de France», hvars *diskontopolitik* och *metalliska kassa* syntes korrespondera med hvarandra och det allmänna affärsläget, enligt hvad uppgjorda statistiska tabeller utvisade. När kassabehållningen reducerats till sitt minimum åren 1882, 1891, 1900 och 1907 bröt krisen samtidigt ut, och då diskontot var som lägst med maximum af kassabehållning åren 1877, 1886, 1895 och 1902, kunde man konstatera en gryende förbättring på marknaden. Emellertid anser sig kommittén ej uteslutande kunna begagna dessa data, emedan tillfälliga omständigheter såsom politiska händelser eller större finansoperationer kunna inverka på dem, hvarför de ej under alla förhållanden kunna ge fullt exakta utslag för det ekonomiska läget. Kommittén finner det fördenskull nödvändigt att begagna sig af kompletterande kännetecken och undersöker i detta syfte, hur den *allmänna prisnivån* varierat med konjunkturerna.

Under goda tider ökas företagsamheten, förädlingsindustrien skyndar att förse sig med råvaror, och handelsmännen fylla sina lager i fruktan att senare få köpa produkterna ännu dyrare. Härunder stegras prisen oupphörligt, tills genom förhållandenas makt haussen nått sin höjdpunkt

och svårigheter yppas att finna afnämare till varorna; prisfall inträffa med åtföljande realisationer och krisen utbryter. Vill man följa konjunkturväxlingens förlopp vore det tydligen lämpligt välja några representativa artiklar, studera deras prisfluktuationer och beräkna det för dem gemensamt rådande medelpriset år efter år. Genom dess rörelser från maximum till minimum åskådliggöres, hur förändringen sker mellan goda och dåliga tider.

Dylika kronologiska redogörelser för priserna, s. k. »Index numbers», ha sedan 1865 publicerats af *Sauerbeck* beträffande den engelska marknaden, samt af den engelska tidskriften »The Economist», och af Domergue uti »la Réforme Économique» från 1890. Äfven engelska handelsministeriet har på framställning från underhuset 1903 låtit publicera en på egna samt Jevons och Sauerbecks uppgifter verkställd beräkning af prisnivåns procentuella förändringar under det nittonde århundradet. Det största intresset anknyter sig till Sauerbecks Index numbers. Det har utarbetats med stor omsorg och upptar medeltalen för engrospriserna å dels 26 olika slags råämnen, som äro oundgängliga för industrien, dels för 19 representativa födoämnen. Det för båda grupperna gällande medeltalet beräknas äfven. Uppgifterna publiceras månatligen och uttryckas procentuellt med hänsyn till det för åren 1867—1877 rådande medeltalet så, att om de ange högre siffror än detta bli uttrycken t. ex. 110 eller 112, och om de äro lägre än medeltalet 1867—1877 t. ex. 90 eller 98 m. m.

Den franska kommittén lät Statistiska Centralbyrån med ledning af tullstatistiken och enligt Sauerbecks metod uppgöra en jämförande tablå mellan prisförändringar och kriser. Den gaf följande resultat:

	Ekonomiska kriser.						
	1857	1864	1873	1881—82	1890—91	1900	1907
<i>Prismaxima</i>							
Medeltal för samtliga varor	1857	1864	1872—73	1881	1890	1900	1907
Medeltal för industrialster...	1857	1864	1872—73	1880	1890	1900	1907

	Maxima af industriell depression.						
	1858	1867	1879	1886	1893	1904	1907
<i>Prisminima</i>							
Medeltal för samtliga varor	1858	1869—70	1879	1887	1896	1903	1907
Medeltal för industrialster...	1858	1868—70	1879	1886—87	1894—97	1902	1907

Äfven andra beräkningar visade det intima sambandet mellan prisrörelsen och kriserna, hvarför kommittén beslöt förorda uppläggandet af ett fortlöpande indexregister med begagnande af fransk statistik i öfverensstämmelse med Sauerbecks uppgifter från engelska marknaden.

Bland de statistiska data, som tydligen åskådliggöra ett folks ekonomiska lifaktighet, intar redogörelserna för *utrikeshandeln* ett framstående rum. En jämförelse mellan Sauerbecks index och den engelska utrikeshandelns siffror visade slående öfverensstämmelser. Kommittén upptar därför denna del af handelsstatistiken bland sina kännemärken, något som äfven la Direction du Contrôle Commercial påyrkat.

En annan trogen spegelbild af den ekonomiska situationen visar *järnvägstrafiken*. I goda tider är varuomsättningen liflig och det transporterade godset pr bankilometer ökas, medan godsbefordringen minskas under lågkonjunkturer. Järnvägsstatistiken borde därför kunna lämna åtskilliga tecken på konjunkturförändringarna. I all synnerhet är den värdefull för belysande af den inre handelsomsättningen och utgör därför ett lämpligt komplement till de siffror, som karakterisera varuförbindelsen med utlandet.

Ett annat typiskt kännemärke visade *stenkolskonsumtionen* sig vara. Krisåren 1873, 1890, 1900 och 1907 sammanföll med maxima af kolförbrukning, medan den industriella depressionen 1886, 1893 och 1904 motsvaras af påtagliga inskränkningar uti densamma.

Sedan länge har *tackjärnsproduktionen* och *tackjärnsprisen* ansetts symptomatiska. En af kommittén gjord grafisk framställning bestyrkte visserligen detta faktum, men visade å andra sidan att maximum af produktion ej alltid inföll precis det år krisen utbröt utan stundom något tidigare, ibland något senare. Emellertid fann kommittén uppgifterna så värdefulla, att den ansåg dem böra begagnas.

Slutligen upptog kommittén *arbetslöshetens* större eller mindre utbredning inom olika yrken såsom ett sista för ändamålet användbart kännetecken på arbetstillfällenas och därmed produktionens mängd.

Det blef sålunda åtta faktorer, som kommittén ansåg böra tagas i betraktande och sammanföras, kompletterande hvarandra, för att varsla om växlingarna uti det ekonomiska läget, nämligen:

- 1) franska bankens diskonto,
- 2) dess kassabehållning,
- 3) prisindex för råvaror och födoämnen,
- 4) utrikeshandeln,
- 5) tackjärnsprisen,
- 6) järnvägstrafiken,

7) kolförbrukningen,

8) arbetslösheten inom de industriella yrkena.

Visserligen kan hvar och en af dessa uppgifter behöfva underkastas en sorgfällig kritik och ej ensam anses vara utslagsgifvande, men tillhopa borde de enligt kommitténs uppfattning kunna bilda en tillräckligt pålitlig »barometer», som anger tillståndet hos det ekonomiska samhällslifvet.

*Uppgifter
med hänsyn
till Sveriges
näringslif.*

Hvad vårt eget land angår, utöfvar världsmarknaden visserligen ej det afgörande inflytande på dess näringslif, som på de större handelsstaternas, att vi utan vidare skulle kunna begagna oss af de uppgifter angående den »ekonomiska väderleken», som hos dem kunna bli publicerade, men erfarenheten har likväl gifvit vid handen att kriserna i vårt land haft det samband med världskonjunkturerna, att omsorgsfull uppmärksamhet äfven hos oss bör ägnas de symptom, som hos andra folk kunna varsla om deras förändringar. Därför torde ett aktgifvande på de sträfvanen, som utomlands pågå för att behärska krisproblemet, böra ingå såsom ett led uti det arbete, som vi själfva bedrifva i detta syfte.

Emellertid torde dessutom åtgärder böra vidtagas för att utreda, hvilka kännetecken, som äro särskildt utmärkande för de konjunkturväxlingar, som uppträda på den inhemska marknaden. Gifvetvis måste detta för att ge ett tillförlitligt resultat bli föremål för ingående vetenskapligt utförda undersökningar, och utskottet har fördenskull endast ansett sig böra göra några antydningar om i hvad riktning dessa undersökningar möjligen böra gå. Å vidstående bild har en grafisk framställning blifvit gjord öfver de faktorer, som i viss mån äro användbara för att belysa det ekonomiska läget i Sverige.

Å figuren ha de år, då lågkonjunktur varit rådande i Sverige, blifvit utmärkta genom mörka rektanglar. En jämförelse mellan dessa och den linje, som representerar svenska riksbankens diskonto visar tydligt det omedelbara sambandet mellan bankens diskontopolitik och växlingen mellan goda och dåliga tider. Kriser synas i regel ha utbrutit, när räntan nått sin höjdpunkt. Däremot kan man ej med ledning af diskontokurvan dra några omedelbara slutsatser om, när affärslifvet återigen upptar sin normala gång. Som bekant är vår riksbanks diskontopolitik i hög grad beroende af den, som råder i England, Frankrike och Tyskland. Detta visar sig äfven vara fallet vid ett grafiskt åskådliggörande. Medeldiskontot för Englands, Frankrikes och Tysklands riksbanker tillsammans ansluter sig ganska jämt till den linje, som anger Sveriges

Den grafiska framställningen har blifvit verkställd med begagnande af uppgifter från Sveriges Officiella Statistik, Riksbankens årsbok och Gustav Sundbärgs "Aperçus Statistiques internationaux" samt Stockholms Handelskammars årsberättelser.

riksbanks ställning. Vanligen synes vår riksbank, som erfarenheten visat, ändra sina diskontosatser först efter utlandet.

Uppgifterna angående riksbankens clearing datera sig från det första år banken ensam utöfvade sedelutgifningsrätten och gälla hela omsättningen i kronor. I den mån denna kurva med åren fullständigas, torde den komma att ge god ledning för bedömande af det ekonomiska läget. Uppgifterna för åren 1904—1909 synas väl korrespondera med detsamma.

Af stort intresse äro de linjer, som representera Sveriges handelsomsättning med utlandet under frånräknande af reimport och reexport, samt trafikens intensitet på statens järnvägar, d. v. s. antalet ton gods i egentlig mening per bankilometer. Såväl under nedgångsåren i början af 90- talet som år 1901 och 1908 visa linjerna att såväl utrikes- som inrikeshandeln blifvit stillastående eller t. o. m. minskats, medan den under mellantiderna raskt accelererat. Dessa båda linjer torde ge en synnerligen god uppfattning om affärslifvets ställning och utgöra en känslig mätare på dess rörelser. En jämförelse mellan kurvornas relativa maxima och minima samt riksbankskurvans ger det resultat, att varuomsättningen synes bli liffigare, redan innan diskontot nått sin lägsta punkt.

Uti den ekonomiska litteraturen har det ofta upprepats att tackjärnsproduktionen borde ge utslag för konjunkturförändringar särskildt af den orsaken att bildandet af en mängd fast kapital — hvartill tackjärn i stor utsträckning är behöfligt — äger ett omedelbart samband med det ekonomiska läget. Före en kris skulle fast kapital ha skapats i sådan mängd att förräntning af detsamma ej kan ske, hvarför en kris följer på öfverspekulationen. Å figuren synes äfven att kurvan, som, enligt Sundbärgs tabeller, uttrycker mängden af produceradt tackjärn uti de största järnalstrande länderna, strax före kriserna i Sverige utvisar en relativ sänkning. Spekulationen skulle redan ha börjat mattas utomlands, innan nedgången blir kännbar hos oss. Ett likartadt resultat ger den linje, som representerar tackjärnsprisen å börsen i Hamburg. Dess toppunkter sammanfalla i det närmaste med eller föregå svenska riksbankens diskontokurva. Tackjärnsprisen torde möjligen jämte andra faktorer kunna begagnas som varsel om konjunkturväxlingar.

Uti det franska kommittébetänkandet uttrycktes önskemålet att Sauerbecks index skulle införas i den officiella statistiken med begagnande af inhemska data. Å figuren har dels det för England gällande indexet, dels en linje, som anger årsmedelpriset en gros för 13 olika slags varor å Stockholms börs, enligt handelskammarens uppgifter för

åren 1901—1909, uppdragits. Gifvetvis är det endast med största reservation man kan fästa något afseende vid den sistnämnda, emedan endast ett fåtal varor kunnat medtagas och prisen å vissa af dem, t. ex. koppar, spela en dominerande roll jämförda med öfriga, t. ex. kaffe, men ett förbättrande af linjen med användande af säkrare metod torde ge ett mer pålitligt resultat. Emellertid visar linjen, redan som den är, tydligt samband mellan priserna och den ekonomiska situationen. En stegring skönjes under de goda åren och nedgång under 1908—1909. Sauerbecks världsbekanta index korresponderar tydligen mest med medeldiskontot för de större staterna, men under senare år synes det mer än förut kunna äfven för vårt land bli ett kännemärke.

Särskildt med hänsyn till den föreliggande motionen hade det varit värdefullt, om man ägt kännedom om arbetslöshetens storlek under en följd af år. Så är likväl ej förhållandet. De enda siffror, som med någon grad af tillförlitlighet kunna begagnas för ändamålet, torde vara de officiella arbetsförmedlingsanstaltarnas rapporter om antalet arbetsökande jämfördt med de lediga platserna. Uppgifter härom ha publicerats sedan 1906 och äro återgifna på bilden. Linjen visar synnerligen tydligt, hur öfvergången från god till dålig tid verkar på arbetarklassen. Inte förrän ungefär ett år efter krisens utbrott märkes det på arbetsplatserna, att en stagnation i affärerna inträder. Då först springer antalet arbetssökande pr 100 platser i höjden.

Detta faktum torde böra särskildt anmärkas, emedan det visar möjligheten af att i tid kunna bereda nya arbetstillfällen, innan de förutvarande upphört.

Utom ofvan återgifna ekonomiska fakta skulle möjligen uppgifter angående privatskontot, medelkursen å ledande börspapper, betalningsinställelser och giftermålsfrekvens kunna begagnas till ytterligare belysning af det ekonomiska läget i landet. Hvad börskursen angår har Alfred Lansburgh (Die Bank, März 1910) nyligen framhållit att en kurva, som representerar kursnoteringarna å de förnämsta värdepapperen, synnerligen väl återger böljegången inom näringslivet och vanligen något tidigare än diskontot anger konjunkturväxlingar. Den uppnår sina maxima och minima tidigare än öfriga linjer.

Det skulle kunna erinras, att man äfven med begagnande af olika kännemärken likväl ej med full visshet kan bedöma, när en konjunkturförändring inträffar, och att ett ekonomiskt register af ofvanstående slag därför ej skulle äga något värde. Utskottet vill emellertid framhålla, att en fortlöpande grafisk framställning af olika ekonomiska data, som månatligen publiceras, och åskådliggör utvecklingen under längre

tidsperioder, kan lämna sådan upplysning om marknadens aktuella läge, att den möjligheten icke är utesluten, att man genom jämförelser med äldre uppgifter kan verkställa sannolikhetsberäkningar af praktiskt värde. Alltid kan man iakttaga, om den ekonomiska utvecklingen för ögonblicket rör sig mot ett maximum eller ej, och detta ger i och för sig en tillräcklig fingervisning för ett reglerande af de offentliga arbetena i det syfte, motionären afser. Härtill kommer, som förut är nämnt, att arbetslöshet inträder ungefär ett år efter krisutbrottet, hvarför man äfven af den orsaken bör kunna finna, att om fullt exakta omdömen angående den allra närmaste framtiden ej kunna med visshet lämnas, så har detta icke någon afgörande betydelse i förevarande fråga.

På grund af anförda skäl och enär det är angeläget att ej lämna någon möjlighet oförsökt att sätta samhället i godt stånd att möta kriserna, vore det önskvärdt, om kungl. kommerskollegium eller riksbankens statistiska afdelning publicerade kronologiska uppgifter, som äro ägnade att ge ledning för bedömandet af den ekonomiska utvecklingen. Hvilka data, som böra ingå i dessa uppgifter, torde först efter en ingående utredning kunna erfaras.

I själfva verket innebär detta förslag icke någon fullständig nyhet för vår statsförvaltning. När kungl. kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik år 1908 utgaf sin promemoria angående arbetslösheten i Sverige på hösten samma år, fann afdelningen sig föranlåten att uti en bilaga (bil. 1) lämna några »Anteckningar rörande det ekonomiska läget i Sverige» och dess samband med arbetslösheten. I denna bilaga skildras den senaste krisens utbrott och de symptom, som redan i förväg varslade om dess inträffande. Härvid har afdelningen begagnat sig af riksbankens och de enskilda bankernas rapporter, registreringen af nya aktiebolag, kommunikationsmedlens användning samt exporten och importen. Sålunda anføres, att i riksbanken, de solidariska bankbolagen och bankaktiebolagen växlar voro diskonterade vid kvartalsskiftena till följande belopp i millioner kronor:

1907			1908		
	Inrikes	Utrikes		Inrikes	Utrikes
30 mars	718,3	19,6	31 mars	764,5	30,7
29 juni	741,5	29,6	30 juni	747,4	22,3
30 september	756,3	22,9	30 september	729,8	27,4
31 december	774,7	24,0			

Den nedgång, som här framträder under loppet af 1908, är mycket anmärkningsvärd.

Beloppet utelöpande riksbankssedlar utgjorde:

1907		1908	
30 mars	196,8 millioner kronor	31 mars	189,8 millioner kronor
27 juni	194,4 " "	30 juni	188,8 " "
30 september	207,6 " "	30 september	196,9 " "
31 december	190,1 " "		

Sammanräknas de belopp, som registrerats såsom inbetalda i nybildade bolag med verkställda kapitalökningar, registrerade i äldre bolag, erhöles följande siffror:

1907	1908
januari—september 202,5 millioner kronor	177,5 millioner kronor.

Antalet taxerade inländska telegram var januari—september 1908 1,172,573 mot 1,202,576 samma tid 1907.

Af detta kortfattade referat öfver kommerskollegii redogörelse framgår, att behovet af systematiska undersökningar angående affärs-läget och dess samband med arbetslöshetsfrågan redan gifvit sig till känna, hvarför så mycket större anledning finnes att vidtaga särskilda åtgärder i detta afseende.

Har man lyckats att med begagnande af olika kännemärken vinna sådan öfverblick af näringslivets utveckling, att skiftande konjunkturer något i förväg kunna skönjas, blir nästa fråga hur det allmänna — stat och kommun — med ledning därpå må kunna fördela sina arbeten så, att de hufvudsakligen igångsättas under depressionsperioder. Det hade varit fördelaktigt, om utskottet kunnat meddela de förslag den franska kommittén i detta syfte kommit till, men enligt meddelande från svenska legationen i Paris väntas det ej bli färdigt förrän till årets slut.

Enligt utskottets mening förefinnas visserligen betydande svårigheter att reglera de offentliga arbetena på det sätt motionären afser, men de äro sannolikt icke alldeles oöfvervinneliga. Åtminstone torde det med hänsyn till sakens betydelse böra undersökas, om ej vissa af de offentliga organen kunde på dylikt sätt inrätta sin verksamhet. Det gäller då att dels utreda hvilka arbeten, som äro af beskaffenhet att kunna förskjutas efter omständigheterna, dels vidtaga lämpliga anordningar för att förmå de offentliga myndigheterna till att verkställa dem på tider, som med hänsyn till konjunkturerna äro passande.

Hvad statsförvaltningen angår, vill utskottet endast framhålla lämpligheten af att det utredes, om ej kraftanläggningar, vissa bygg-

De offentliga arbets-nas regle-rande med hänsyn till konjunkturerna.

Staten.

nadsarbeten och beställningar af materiel, t. ex. för järnvägarna, skulle kunna verkställas i nedgående tider. Den förutnämnda franska direktionen har beräknat, att de sju större järnvägarna i detta land skulle ha sparat cirka fem millioner francs, om järnvägsmaterielen blifvit beställd under sista lågkonjunkturen (1901) i stället för senare. I stället fingo de dyrt betala densamma, och ändå blef en stor del däraf ej färdig, förrän depressionen inbrutit med minskadt trafikbehof, hvilket yttermera sänkte materialens rentabilitet. Sannolikt kunna motsvarande rön göras hos oss.

Det kan äfven frågas, om skogsförvaltningen icke under nedgående konjunktur, då arbetslöshet kan väntas inträda, skulle kunna använda betydligt ökad, men under goda tider minskad arbetsstyrka för pågående rensningar, dikningsföretag och annat. Det bör i detta sammanhang erinras, att, enligt civilministerns svar på interpellationen angående arbetslösheten uti Andra kammaren den 1 april 1909, af »domänstyrelsen anvisats medel för att genom skogsafverkningar och väganläggningar bereda arbetsförtjänst i de mest hemsökta reviren i Västerbotten och Norrbotten».

Kommunerna.

Uppgiften att reglera arbetena torde emellertid till väsentlig del komma att åligga kommunerna, förnämligast de större städerna.

Landskommunernas och väghållningsdistriktens större väganläggningar och andra arbeten, som ej nödvändigtvis behöfva utföras på viss tid, torde kunna förläggas till nedgångsperioder, då arbetsbrist inträder. Möjligen skulle äfven kyrko- och skolbyggnader i någon mån kunna verkställas vid samma tid.

Uti städerna är det större gatuarbeten, byggandet af skolor och andra offentliga inrättningar samt kommunalindustriella anläggningar, som kunna ifrågakomma. Visserligen torde en del af dessa vara af beskaffenhet att ej gärna kunna uppskjutas till några år efter det de projekterats, men den benägenheten har numer framträdt hos kommunalförvaltningarna i flera städer, att de vilja öfverblicka kommunens behof af nya företag några år framåt och särskildt med hänsyn till en jämnare fördelning af skattebördan planlägga arbetena. Härvid torde man sannolikt äfven kunna ta hänsyn till om en förändring af det ekonomiska läget kan väntas.

Särskilda åtgärder för att åstadkomma en reglering af den offentliga produktionen.

Därest sådan planmässig fördelning af företagen under årsperioder skall komma att utföras, torde det förutom intresse för saken hos olika förvaltningar kräfras en särskild organisation för ändamålet. Utan att

någon fäster vederbörandes uppmärksamhet på vissa arbetens påskyndande eller fördröjande, är det möjligt, att den betydelsefulla frågan, särskildt under goda tider, faller i glömska.

Det behöfs till en början så fullständig öfversikt, som möjligt, öfver hvilka större arbeten, staten och kommunerna stå i begrepp att utföra under de närmaste åren. Uppgifter härom torde med lätthet kunna inhämtas af kungl. civildepartementet, under hvilket flertalet statsliga affärsföretag och de kommunala myndigheterna närmast höra. Enär det är på civilministerns föredragning, lånerätt beviljas kommunerna, och upplåning i regel kräfvess för här åsyftade företag, torde det visa sig mest praktiskt, om uti detta departement ett register upplägges öfver de offentliga arbeten af mer omfattande beskaffenhet, som skola komma till utförande.

Redan nu har Kungl. Maj:t med anledning af den stora arbetslöshet, som väntades inträffa under vintern 1908, ansett sig böra rikta en anmodan till kommunerna att sysselsätta arbetslösa med s. k. nödhjälpsarbeten. Uti detta cirkulärbref (14 dec. 1908) förklarar sig Kungl. Maj:t ha »låtit vidtaga förberedande åtgärder i syfte att vissa större redan beslutade arbeten för statens räkning må, så snart ske kan, påbörjas», och anbefalles länsstyrelserna »att genom personliga hänvändelser söka väcka intresse och verka för att lämpliga arbetsföretag må komma till stånd». Det torde därför icke finnas några vägande skäl, som tala emot att från regeringens sida erforderliga framställningar göras till kommunalförvaltningarna, att de ville taga under bepröfvande, om ej vissa arbetens utförande kunde förläggas till särskild tidpunkt. Något ingrepp uti den kommunala själfstyrelsen innebär detta ej, men det skulle ge möjlighet till en samverkan mellan offentliga myndigheter i landet uti en för dess näringslif vital angelägenhet. Det borde kunna anses så mycket mer sannolikt, att kommunerna skulle vilja hörsamma dylika framställningar, som det för dem i allmänhet ej skulle innebära några ekonomiska uppoffringar utan snarare en direkt fördel. I den mån kommunernas uppmärksamhet blifvit fäst på saken, kan man för öfrigt vänta, att de börja inrätta sin verksamhet, så långt det är möjligt, efter konjunkturerna, i stället för att, som nu är förhållandet, täfla med enskilda under goda tider uti forcerad företagsamhet.

Därest den statsunderstödda kommunala lånekassan, angående hvars upprättande Andra kammaren förra året för sin del uttalade sig, kommer till stånd, är det sannolikt, att densamma med begagnande af det naturliga inflytande på kommunernas ekonomi, som den kommer att få, kan påverka dem i åsyftad riktning. Enär räntan ställer sig

billigare under en nedgående konjunktur, är det möjligt, att kassan äfven kan bereda kommunerna bättre kredit under sådana förhållanden. Den tanken har också yppats, att ett kreditiv af Riksdagen skulle ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att begagnas till tillfälliga lån åt kommuner, som vilja börja att igångsätta arbeten, när lågkonjunkturen inbryter, men penningtillgången ännu är knapp. Utskottet har emellertid ej funnit anledning närmare ingå på denna sak.

Under arbetslöshetsåret 1908 vidtog den engelske arbetsministern *John Burns* åtgärder i syfte att förmå kommunerna påskynda en del ordinarie arbeten. Härom yttrar han själf uti underhusdebatten angående arbetslösheten den 26 oktober 1908: »Med anledning af rådande exceptionella förhållanden, och då vi kunde förutse, att arbetslöshet skulle inträffa denna vinter, beslöto vi att göra hvad vi kunde för att förebygga densamma. Så snart billiga pengar kunde erhållas — det var för ungefär sex månader sedan — meddelade jag kommunerna att det var nödvändigt vidtaga något för att minska den väntade arbetslösheten, och jag sade dem, att eftersom pengar nu blifvit billiga, de borde, om de hade några företag, som förr eller senare skulle utföras, helst låta utföra dessa snarast möjligt, och vi skulle med nöje understödja deras sträfvän att verkställa arbetena. Denna hemställan gjordes särskildt med tanke på de yrkesskickliga arbetarnas belägenhet.» »Jag ansåg det vara vår plikt att göra något, som omedelbart gaf de yrkeslärdas sysselsättning, och vi afsågo för detta ändamål företag, som skola bestridas genom lån.» »Vi kunna med rätta säga, att det varit vår afsigt att vilja förutse nöden och förekomma densamma.» Genom *John Burns* åtgärder igångsattes kommunala arbeten för c:a 50 miljoner kronors värde tidigare än eljes skulle vara förhållandet.

Bland de engelska städerna utmärkte sig särskildt *Leeds* för sin sträfvän att utveckla den ordinarie kommunala verksamheten under lågkonjunkturen.

*Arbetens
förläggande
till vissa
årstider.*

Uti flera länder ha regeringarna haft sin uppmärksamhet riktad därpå att sådana ordinarie kommunala arbeten, hvilka utan större olägenhet kunna utföras under vintermånaderna, borde förläggas till den årstiden, enär densamma för de arbetslösa innebär särskilda umbäranden och svårigheter. Redan 1894 skref preussiska inrikesministeriet till kommunerna, att de »med hänsyn till sannolikheten af förestående arbetslöshet och behovet att förebygga och mildra densamma, — — — ville verkställa en allmän och planmässig fördelning angående de arbeten, som voro afsedda att utföras, men ej nödvändigtvis behöfde förläggas

till viss årstid, huruvida de ej kunde igångsättas under sådana månader, då arbetsbristen kunde väntas bli särskildt stor». Härigenom skulle nämligen eljes arbetslösa, yrkeslärda arbetare få sysselsättning. Uti motionen omnämnes äfven några exempel på i andra länder vidtagna åtgärder. Också hvad beträffar de svenska städerna är det möjligt, att en utredning kan ge vid handen att någon förändring i samma syfte, af det nuvarande arbetssättet kan åstadkommas.

Med det som anförts har utskottet velat framhålla, att en utredning i ärendet sannolikt kan lämna bestående resultat af praktiskt värde. Det finnes därför, enligt utskottets mening, skäl, att Andra kammaren för sin del ville biträda motionärens framställning om en skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet. Därtill är det äfven så mycket större anledning, sedan det visat sig, att spörsmålet är föremål för utredning i andra länder och vi snarast möjligt böra tillgodogöra oss den erfarenhet, som dessa arbeten kunna lämna.

Utskottet får alltså hemställa, att Andra kammaren för sin del ville besluta

att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida samt eventuellt på hvad sätt statens och kommunernas arbeten må utföras enligt sådan planläggning, att arbete kan beredas största möjliga antal arbetare under tider och perioder, då den privata företagsamheten inskränkes och till följd däraf större arbetslöshet uppstår, samt vidtaga de åtgärder, hvartill utredningen gifver anledning, och, i den mån Riksdagens medverkan kräfves, förelägga densamma förslag i ärendet.

Stockholm den 22 april 1910.

På utskottets vägnar:

ERIK PALMSTIERNA.
